

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ СТРАТЕГІЙ ПОВЕДІНКИ В КОНФЛІКТАХ СТУДЕНТАМИ

Конфлікти є складовою частиною людського життя. Особливості їх розв'язання та результативність вирішення залежать від багатьох факторів, серед яких важливе місце займає статева приналежність учасників конфліктної взаємодії. У статті досліджено особливості вибору стратегій вирішення конфліктів маскулінними, фемінними та андрогінними особистостями юнацького віку з різними рівнями самооцінки, особистісної і ситуативної тривожності.

Ключові слова: *гендерні особливості, конфлікт, стратегії поведінки, юнацький вік, андрогінність, маскулінність, фемінність.*

Постановка проблеми. Важливим складником культури спілкування є вміння особистості вирішувати конфлікти, які неминуче виникають, коли є незадоволені потреби, що ґрунтуються на загостренні протиріч, несумісних цілей, інтересів і викликають сильні емоційні реакції – образи, гнів, стрес тощо.

У психологічних дослідженнях особливостей вікового розвитку юнаків акцентується на тому, що сучасна молода людина не має достатньої емоційної бази для успішного виходу з конфліктів і, як наслідок, це негативно впливає на якість її навчальної, наукової та професійної діяльності (І. Дубровіна, В. Калюцький, І. Кон та ін.). Ускладнює ситуацію і той факт, що вирішення конфліктних ситуацій залежить від багатьох факторів, серед яких не останнє місце займають особистісні особливості їх учасників. Останні наукові дослідження конфліктної поведінки сприяли виділенню поведінкових рис особистості, які були об'єднані за певними ознаками – гендерними, рольовими, характерологічними, типами темпераменту тощо. Гендерні відмінності в поведінці розглядаються як особливості поведінкових проявів учасників конфлікту, що визначаються їх статевою приналежністю. Оскільки чоловіки й

жінки мають відмінності розвитку та функціонування багатьох сфер – пізнавальної, когнітивної, емоційно-вольової, зрозуміло, що і конфліктні ситуації вони вирішують по-різному.

Мета статті. Проблема впливу гендерних особливостей на вибір особистістю стратегій поведінки в конфлікті попри значну кількість психологічних досліджень, залишається актуальною як через перманентну конфліктність соціуму, так і зростаючий науковий інтерес до гендерного аспекту як детермінанти поведінки. Не дивлячись на наукову розробленість теоретичних аспектів конфліктної поведінки, існує певний дефіцит конкретно-експериментальних досліджень, спрямованих на вивчення особливостей вибору стратегій поведінки в конфлікті студентами протилежної статі з різними рівнями самооцінки, особистісної і ситуативної тривожності. Вивчення цього питання дозволить спрогнозувати конструктивні тактики розв'язання конфліктних ситуацій студентами. Цим визначається актуальність зазначеної проблеми та мета дослідження.

Результати теоретичного дослідження. (Методика та процедура дослідження. Аналіз результатів дослідження.) Теоретичний аналіз літератури з питань впливу гендерних особливостей на вибір стратегій поведінки в конфліктах, дозволив установити, що у вирішенні конфліктних ситуацій значну роль відіграє психологічний чинник, оскільки конфлікти завжди пов'язані зі зіткненням протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок, поглядів опонентів взаємодії (О. Бандурка, А. Берлач, І. Ващенко, Н.Гришина, О. Дмитрієв, А. Ішмуратов, О. Лурія, В. Мерлін, Н. Повякель, М. Пірен та ін.) [1; 3; 4]. Конфлікт завжди містить у собі елемент невизначеності (невідомо, що і як буде далі), через що виникає емоційна напруга. Щоб подолати розбіжності, люди вступають у відкриту конфліктну взаємодію, в процесі якої вони одержують можливість висловлювати різні думки, виявляти більше альтернатив при ухваленні рішення – саме в цьому і полягає важливе функціональне значення конфлікту. Протилежним є

дисфункціональний варіант вирішення конфліктних ситуацій, який призводить до загострення протиріч або відкритої конфронтації [1].

Однією з найбільш популярних у конфліктології є розроблена К. Томасом і Р. Кілменом двовимірна модель, в якій виділяється п'ять основних стратегій людської поведінки в конфлікті: 1) уникання – як відсутність прагнення до кооперації, так і відсутність тенденції до досягнення власних цілей сторонами; 2) суперництво (боротьба, примушування) – прагненнях однієї сторони домогтися задоволення власних інтересів за рахунок іншої; 3) компроміс – взаємні поступки сторін, пропозиція спільного варіанту рішення, що знімає протиріччя; 4) співробітництво – визначення альтернативи рішення, що повністю задовольняє інтереси обох сторін; 5) пристосування – одна сторона жертвує власними інтересами, іде на поступки іншій [1].

Конфліктні ситуації можуть виникати практично в усіх сферах людського життя, в тому числі й під час здійснення навчальної та професійної діяльності, а їх учасники можуть належати до різних вікових категорій. Виключення з цього не становлять і представники юнацького віку, особливістю психічного розвитку яких є активне входження у доросле життя на тлі здійснення особистісного та професійного виборів. Кризи і суперечності юнацького віку в поєднанні з високим інтелектуальним навантаженням та інтенсивним студентським життям часто призводять до підвищення рівня особистісної тривожності, емоційності, пристрасності й образливості. Неуспішність у таких важливих сферах життєдіяльності, як навчальна й особистісна, негативним чином впливає на самооцінку особистості, підвищує її конфліктність.

У процесі управління міжособистісними конфліктами А. Анцупов, А. Шипілов акцентують на важливості врахування причин виникнення конфлікту, чинників розвитку, а також характеру міжособистісних відносин його учасників, їх взаємних симпатій і антипатій. У розв'язанні конфліктних ситуацій не останню роль відіграють і форми поведінки їх учасників [1].

Визначаючи особливості поведінки чоловіків і жінок у конфлікті, варто звернути увагу на значення спілкування для кожної статі. Встановлено, що

жінки мають високий рівень зорієнтованості на міжособистісне спілкування, яке з раннього дитинства викликає у них інтерес. Вони завжди прагнуть більше знати про систему людських відносин, тому можуть гнучкіше і варіативніше взаємодіяти з іншими індивідами. Чоловіки, навпаки, зорієнтовані на шаблонні типи взаємодії, тому меншою мірою володіють прийомами і засобами спілкування [1].

Є. Ільїн стверджує, що в конфліктах жінкам властиве частіше згадувати старі прорахунки і помилки своїх опонентів. Чоловіки, навпаки, більше дотримуються проблеми, через яку виник конфлікт [2].

Під час вирішення конфліктів, представниці жіночої статі часто орієнтуються не на власну думку, що пояснюється їх значно більшою конформністю, порівняно з чоловіками. Жінкам також властиве звертатися по допомогу спеціалістів – психологів, лікарів, психотерапевтів з метою зняти психічну напругу шляхом розмови. У певних випадках чоловіки можуть також обирати посередника у вирішенні складних конфліктних питань, проте вони приділяють значну увагу його статусу і діловим якостям.

Оскільки чоловіки мають більшу схильність до розв'язання конфліктів, безпосередньо пов'язаних з трудовою діяльністю, їм властиве здійснювати рефлексивний аналіз самої конфліктної ситуації. У жінок простежується наступна тенденція – вони виявляють більшу активність під час вирішення конфліктів, які виникають на ґрунті особистісних потреб і проблем.

Таким чином, можна зробити висновок, що жінки і чоловіки мають певні відмінності спілкування та розв'язання конфліктів, оскільки вибір особистістю стратегій поведінки може визначатися багатьма психологічними факторами. Ми зосередимося на вивченні особливостей вибору стратегій поведінки в конфліктах маскулінними, фемінними та андрогінними особистостями юнацького віку з різними рівнями самооцінки, особистісної і ситуативної тривожності.

В експериментальному дослідженні брали участь 52 студенти економічних спеціальностей, денної форми навчання, другого курсу, яких було

умовно розподілено за статевими ознаками на 2 групи: групу юнаків та групу дівчат по 26 осіб у кожній. Середній вік досліджуваних становить 19 років.

Використовувався наступний психодіагностичний інструментарій: методика «Маскулінність – фемінність» С. Бем, тест «Вербальна діагностика самооцінки особистості», шкала ситуативної (реактивної) і особистісної тривожності Спілберга-Ханіна та методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки К.Томаса (адаптація Н.Гришиної).

За отриманими результатами методики К. Томаса (адаптація Н.Гришиної) було встановлено, що в групі юнаків домінуючою стратегією поведінки в конфлікті є суперництво, її обрали 10 респондентів (38%). Друге місце посіла стратегія пристосування – 8 юнаків (31%). На третьому місці – стратегія компромісу, її обрали 6 респондентів (24%). Стратегії уникання та співпраці були обрані лише 2 юнаками (7%) (рис.1).

У групі дівчат найбільшу перевагу отримала така стратегія поведінки, як компроміс, її обрали 10 досліджуваних (38%). Потім обиралася стратегія пристосування – 8 дівчат (31%). Уникати вирішення конфліктів є властивим для 6 дівчат (24%), а обирати співпрацю є природним лише для 2 дівчат (7%) (рис.1).

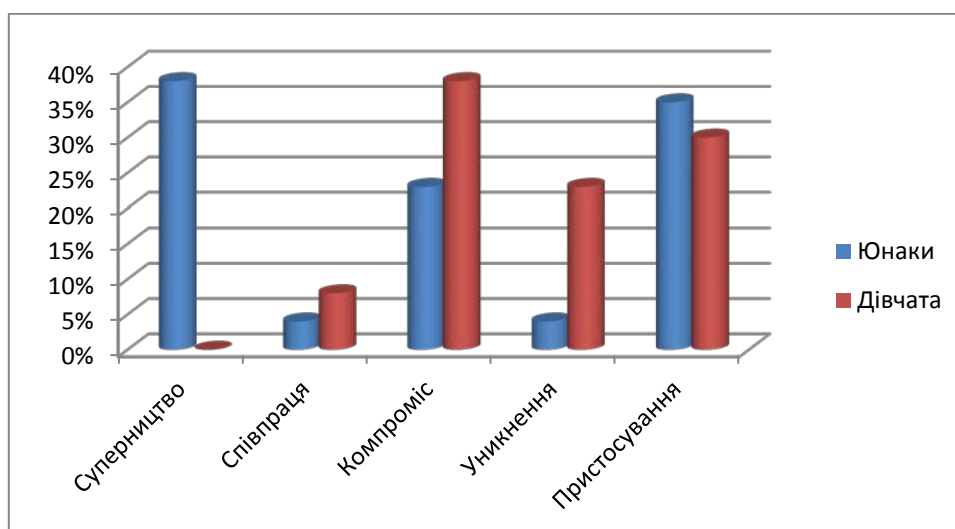

Рис.1. Порівняльна характеристика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки за методикою К. Томаса (адаптація Н.Гришиної),%

Отже, вибір представниками різної статі стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях суттєво відрізняється. Юнаки віддають перевагу суперництву, чого неможна сказати про дівчат, які частіше за інші стратегії обирають компроміс. Стратегія пристосування використовується досліджуваними обох груп у рівній мірі. Всі інші стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях, є також представленими, але є відмінності на незначному рівні. Необхідно звернути увагу на той факт, що у групі дівчат стратегія суперництва зовсім не обиралася.

Наступним критерієм у нашому дослідженні є рівень самооцінки респондентів, адже від того, чи впевнена людина в собі залежить як вона буде реагувати на конфліктну ситуацію.

За результатами діагностики методикою Спілберга-Ханіна в групах юнаків та дівчат були отримані наступні результати. У досліджуваних найбільше представлений середній рівень самооцінки – 25 осіб (48% загальної вибірки). Високу самооцінку встановлено у 21 особи (40%), а низьку мають 6 респондентів (12%) (рис.2).

Показники самооцінки респондентів наступні. Високу самооцінку мають 14 дівчат (54%), порівняно з 7 юнаками (27 %). Середній рівень самооцінки зафіксований у 15 юнаків (58%) та 10 дівчат (39%). Низьку самооцінку в групі юнаків мають 4 особи (15%), відповідно у жіночій групі – 2 особи (7%) (рис.2).

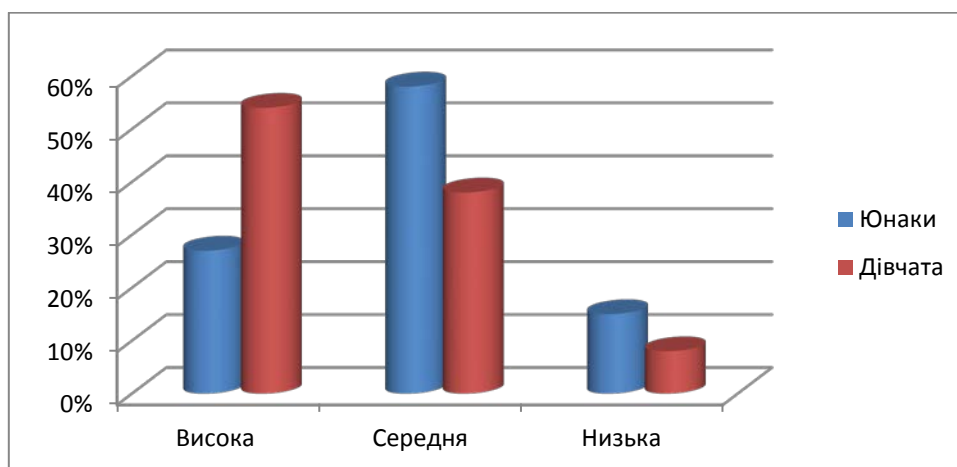

Рис.2. Порівняльна характеристика показників самооцінки респондентів за методикою Спілберга-Ханіна, %

Отже, у дівчат, порівняно з юнаками, самооцінка значно вища. Цей факт може бути пояснений тим, що представниці жіночої статі легше адаптуються в соціальному середовищі. Людям з високою самооцінкою властиве у суперечливих ситуаціях покладатися на власну думку і при необхідності відстоювати її, що може також спровокувати виникнення конфлікту. Індивіди з низьким рівнем самооцінки, навпаки, часто відчують невпевненість, їм не є властивим наполягати на правильності своїх поглядів, вони рідко вступають у відкрите протистояння.

Дослідження рівня тривожності респондентів показало, що у групі юнаків домінуючою є висока особистісна (11 осіб, 42%) та низька ситуативна тривожність (10 осіб, 38%). Помірний рівень особистісної тривожності виявлено у 9 юнаків (35%) та у рівному співвідношенні – помірний рівень (8 осіб, 31%) і високий рівень ситуативної (8 осіб, 31%). Низький рівень особистісної тривожності мають 6 юнаків (24%) (рис. 3).

Дівчатам властивий помірний рівень особистісної (13 осіб, 50%) та високий рівень ситуативної тривожності (12 осіб, 46%). Високий рівень особистісної тривожності встановлено у 10 осіб (38%), помірний рівень ситуативної тривожності зафіксований у 9 осіб (35%). Низький рівень особистісної та ситуативної тривожності мають відповідно: 3 (12%) та 5 (19%) представниць жіночої статі (рис. 3).

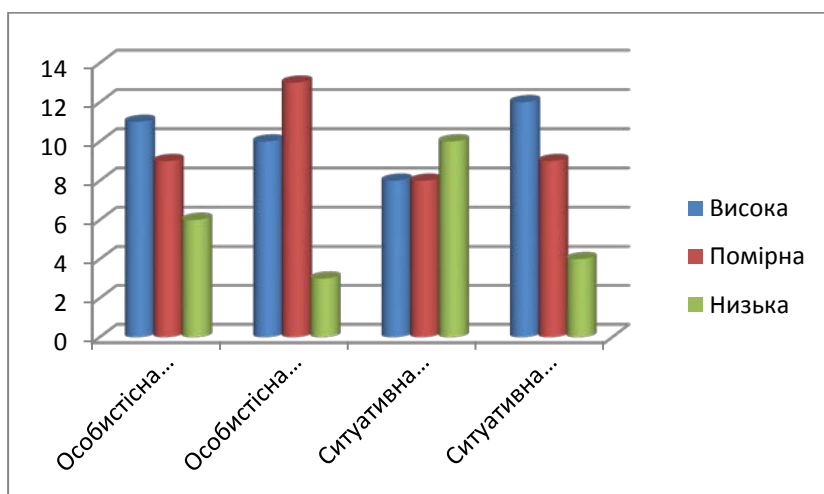

Рис. 3. Порівняльна характеристика прояву особистісної та ситуативної тривожності в обох групах досліджуваних, %

Таким чином, для юнаків є характерним наявність високого рівня особистісної та низького рівня ситуативної тривожності. У дівчат найбільш поширеними є помірний рівень особистісної та високий рівень ситуативної тривожності (рис. 3).

За результатами методики «Маскуліність-фемінність» С. Бем були отримані такі результати. У 13 юнаків домінуючими є андрогінні прояви (50%), маскуліність властива 12 респондентам (46%) та 1 респондент (4%) має прояви фемінності (рис.4).

Поняття «андрогінність» визначається як поєднання в психіці людини водночас жіночих та чоловічих властивостей (необов'язково у рівній мірі). Розрізняють психологічну та іміджеву андрогінності.

Маскуліність – це система властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими. Вони передбачають відповідність власній статевій приналежності, прийняття статево-рольових стереотипів, дотримання чоловічих норм, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації. Маскуліність пов'язується з такими якостями, як незалежність, активність, допитливість, схильність до ризику, здатність до досягнень. Серед негативних рис маскуліності є брутальність, авторитарність, агресивність, надмірний раціоналізм [5, с. 71].

Фемінність – це властивість особистості, що передбачає відповідність жінки власній психологічній статі, дотримання жіночих статево-рольових норм, типової для жінки поведінки, цінностей, установок. Фемінність пов'язується з емоційністю, м'якістю, чуйністю, нормативністю, комунікативними навичками, сензитивністю, здатністю до емпатії [там само, с. 141].

Прояви фемінних якостей у чоловіків можуть виявлятися через такі риси як щиросердність, емоційність, інтуїтивність, комунікативність.

У групі дівчат в однаковій мірі (по 12 осіб) представлені андрогінність (46%) і фемінність (46%). Дві досліджувані (8%) мають прояви маскуліності (рис.4).

Таким чином, прояви фемінності/маскулінності в різностатевих групах не зовсім відповідають нормативним гендерним показникам, оскільки у значної частини студентів встановлено високі показники андрогінності, що свідчить про недостатньо сформовані уявлення про мужність і жіночність.

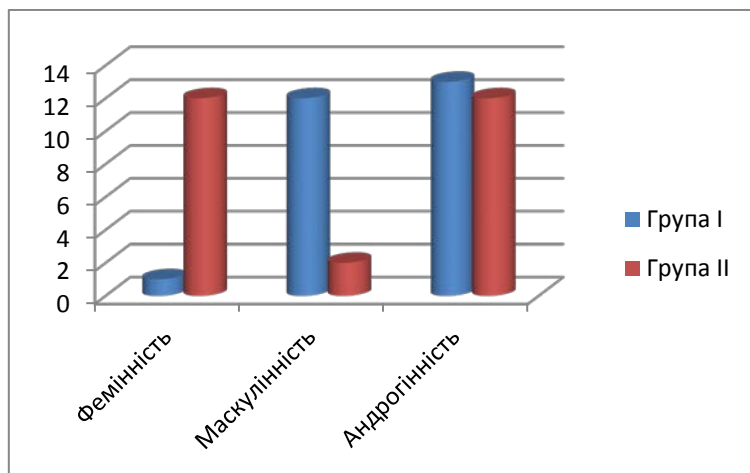

Рис.4. Порівняльна характеристика маскулінних, фемінних і андрогінних проявів у групах юнаків (I) і дівчат (II) за методикою С. Бем, %

Наступним завданням було дослідити особливості вибору стратегій поведінки в конфлікті студентами, які мають маскулінні, фемінні й андрогінні прояви особистості, а також різні рівні самооцінки та тривожності.

Так, у юнаків, які мають прояви андрогінності виявлено наступні рівневі показники представленості особистісної та ситуативної тривожності. Високий рівень особистісної тривоги властивий 7 респондентам (27%), ситуативної – 5 (19%); помірний рівень особистісної – 3 (12%), ситуативної – 4 (16%); низький рівень особистісної тривожності має 3 особи (12%), а ситуативної – 4 (16%). Високий рівень самооцінки зафіксований у 4 респондентів (16%) з цієї групи, середній властивий 8 особам (62%) і 1 юнак (4%) має низьку оцінку власного Я. Домінуючою стратегією поведінки в конфлікті у цій групі юнаків є пристосування – 6 осіб (46%), потім обиралася стратегія суперництва (4 особи, 16%), на останньому місці – компроміс, уникання, співпраця по 1 особі (по 4%) відповідно.

Маскулінні юнаки під час вирішення конфліктних ситуацій найчастіше обирають стратегію суперництва (8 осіб, 31%), потім – компроміс (3 особи,

12%) і пристосування (1 особа, 4%). Високий рівень особистісної тривожності властивий 3 респондентам (12%), ситуативної – 3 (12%); помірний рівень особистісної – 6 (24%), ситуативної – 3 (12%); низький рівень особистісної тривожності мають 3 особи (12%), а ситуативної – 6 осіб (24%). Юнаки з маскулінними проявами мають наступне співвідношення рівнів самооцінки: висока – 3 (12%), середня – 6 (24%), низька – 3(12%).

Юнак з фемінними проявами продемонстрував високий рівень особистісної (4%) та помірний рівень ситуативної тривожності (4%), на тлі середнього рівня самооцінки (4%). Для нього є звичним вирішувати конфлікти за допомогою компромісу.

Для досліджуваних жіночої статі, які мають андрогінні прояви, характерні наступні показники тривожності. Високий рівень особистісної властивий 5 дівчатам (19%), ситуативної – 3 (12%); помірний рівень особистісної – 8 (31%), ситуативної – 4 (16%); низький рівень особистісної тривожності має 1 особа (4%), а ситуативної – 3 (12%). Високий рівень самооцінки зафіксований у 8 респондентів (31%) з цієї групи, середній властивий 4 особам (16%) і 1 особа (4%) має низьку самооцінку.

Серед домінуючих стилів поведінки в конфлікті перевага віддається компромісу (7 осіб, 27%), на другій позиції – пристосування 4 дівчат (16%), далі йде стиль уникання – 2 особи (7%) з андрогінними проявами поведінки.

Показники, що відповідають високому рівню особистісної тривожності встановлено у 5 дівчат (19%) з фемінними проявами. Такий же рівень ситуативної тривожності визначено у 3 досліджуваних (12%). Помірні рівні як особистісної, так і ситуаційної тривожності властиві однакової кількості дівчат – по 4 особи (по 16%). Низький рівень особистісної тривожності має 1 досліджувана (4%), а ситуативної – 2 досліджувані (7%). Високий рівень самооцінки властивий 5 дівчатам фемін (19%), середній рівень встановлено також у 5 осіб (19%), низьку самооцінку має лише 1 дівчина (4%).

Домінуючою стратегією поведінки в конфлікті у дівчат з фемінними проявами є компроміс (4 особи, 16%) та пристосування (4 особи, 16%), потім обиралися уникання – 3 особи (12%) та співпраця (1 особа, 4%).

У двох досліджуваних дівчат з проявами маскулінних якостей встановлено помірний та низький рівні особистісної тривожності (по 1 особі, по 4%). Вони мають позитивне ставлення до свого Я, демонструють впевнені у власних силах, тому їх самооцінка висока (по 4%). Обиралися співпраця та компроміс як стратегії поведінки в конфлікті.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, залежно від андрогінних, маскулінних і фемінних проявів, відбувається суттєва зміна домінуючих поведінкових стратегій студентів у конфліктах. У маскулінних юнаків домінуючими стратегіями в конфліктних ситуаціях є суперництво і компроміс, їм властиві середній рівень самооцінки, помірний рівень особистісної та низький рівень ситуативної тривожності. Для таких юнаків властивим є не тільки домінувати у стосунках, виявляти власний авторитет, але й робити поступки опонентам, обмірковувати варіанти кращого вирішення конфліктної ситуації. Дівчатам з маскулінними проявами характерні помірний рівень особистісної тривожності, висока самооцінка. У конфліктах вони схильні обирати співпрацю та компромісні рішення.

Дівчата з фемінними проявами у конфліктах віддають перевагу компромісу і пристосуванню, рідше уникають їх вирішення. Серед особистісних рис переважає позитивне самосприйняття, проте їм властивий високий рівень особистісної тривожності. Єдиний юнак у вибірці, що мав фемінні прояви, виявив високий рівень особистісної тривожності, середній рівень самооцінки і здатність до знаходження компромісних рішень у конфліктах.

У андрогінних юнаків переважають високі рівні особистісної та ситуативної тривожності, середній рівень самооцінки. Найпоширеніші стратегії поведінки в конфлікті – пристосування та суперництво. Андрогінним дівчатам, у більшій мірі, властиві помірні рівні особистісної та ситуативної тривожності,

висока самооцінка. Компроміс – найпоширеніша стратегія поведінки, що обирається ними в конфлікті.

Перспективи подальшого дослідження спрямовуються на вивчення гендерних особливостей студентів вищих навчальних закладів щодо змісту та шляхів вдалої саморегуляції при подоланні кризи юнацького віку в умовах соціально-економічних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: Учебник для ВУЗов. – М. : ЮНИТИ, 1999. – 388 с.
2. Дорошенко Н.Н. Гендерна детермінація вибору стратегії поведінки в конфлікті // Психологія. Збірник наукових праць НПУ ім. М.П.Драгоманова, Випуск 1 (8), 2000. – С. 39-43.
3. Конфліктологія : Навч. посіб. / За заг. ред. В. М. Петюха, Л. В. Торгової. – К. : КНЕУ, 2005. – 315 с.
4. Ложкин Г.В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта : Учеб. пособие. – 2-е изд., стереотип. – К. : МАУП, 2002. – 256 с. : ил. – Библиогр. : с. 250-254.
5. Психология личности: Словарь справочник / Под ред. П.П. Горностая и Т.М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.

Резюме. Конфликты являются составной частью человеческой жизни. Особенности и результативность их решения зависят от многих факторов, среди которых важное место занимает половая принадлежность участников конфликтного взаимодействия. Мужчины и женщины имеют определенные особенности развития и функционирования многих сфер – познавательной, когнитивной, эмоционально-волевой, имеют и другие психологические и физиологические различия.

В статье исследованы особенности выбора стратегий поведения в конфликтах личностями юношеского возраста с маскулинными, феминными и андрогинными проявлениями, с разными уровнями самооценки и тревожности.

Ключевые слова: гендерные особенности, конфликт, личность, стратегии поведения, юношеский возраст, андрогинность, маскулинность, феминность.

Summary. Conflicts are the part of human life. Features and productivity of their decisions depend on many factors, among which an important place is occupied by sex of the participants of conflict interaction. Men and women have the specific features of the development and functioning of many spheres - cognitive, emotional and volitional, have other psychological and physiological differences.

In the article factors of strategies choice to resolve conflicts masculine, feminine and androgynous personalities of adolescents with different levels of self-esteem and personal anxiety are investigated.

Keywords: gender-sensitive conflict, personality, behavior strategies, adolescence, androgyny, masculinity, femininity.

E. BOGACH

**INFLUENCE OF GENDER ESPECIALLY ON THE CHOICE OF
BEHAVIOR STRATEGIES IN THE CONFLICT BY STUDENTS**

An important part of the culture of communication is the ability of the individual to resolve conflicts. The effectiveness of the solution depends on many factors, among which an important place is occupied by sex of the participants of conflict interaction.

In the experimental investigation of gender features influence on a choice of behavior strategies in the conflict took part 52 students (26 boys and girls), of one of the institutions of the city Odessa. The average age of respondents 19 years. Using the following psychodiagnostic tools: Methodology "Masculinity - femininity" S. Bem test "Verbal diagnostics self-identity," the scale of situational (reactive) and trait anxiety Spielberg-Hanin and methods of diagnosis of predisposition to personality conflict behavior K.Tomas.

It has been found that in a group of young men androgynous dominant (50%), then goes masculinity (46%) and feminine (4%). In the group of girls are equally represented androgyny (46%) and feminine (46%), only slightly represented masculinity (8%). Manifestations of femininity / masculinity in the investigated groups did not quite correspond to the normative gender indicators, since a significant proportion of the respondents are set high androgyny, indicating underdeveloped notions of masculinity and femininity.

As a result of the comparative analysis it was found that, depending on the manifestation of masculine or feminine qualities there is a substantial change of the dominant strategies of solving conflict. The dominant strategy of masculine boys is rivalry and feminine girls - compromise and accommodation. The androgenic boys dominant strategy is adaptation in equal proportions compromise and competition. The androgen women dominant strategy is compromise and accommodation.